

Värdet av folkomröstning

Socialdemokraterna upptog folkomröstningen — den beslutande — i sitt program under hänvisning till att representationen, hur demokratisk den än är, inte med säkerhet uttrycker "den uppfattning folkets flertal hyser" och att institutet därför är "ett nödvändigt komplement till det representativa systemet hos ett folk som vill leva under full självstyrelse". Med andra ord: full självstyrelse är inte förverkligad utan folkomröstning. Den synpunkten bevarar fortfarande sin giltighet. Den innebär självfallet att folkomröstningar bör äga rum endast i sådana fall i vilka man kan förutsätta ett så utbrett intresse hos väljarna att en omröstning verkligen blir uttryck för en folkmening — i praktiken självfallet en majoritetsmening. Men i dessa fall är grundsatsen att folkets vilja skall råda en konsekvens av demokratin. I regel kan det antas att riksdagen representerar en dylik folkmening; rätten att kräva folkomröstning är en garanti för att folkmeningen blir bestämmande även i de undantagsfall då den strider mot riksdagsmajoritetens mening.

Ja, men just detta är det betänkliga, svarar man nu för tiden på socialdemokratiskt håll. Folket kan underkänna vad riksdagen beslutat, det kan alltså hindra de maktägande att få sina avsikter förverkligade. Det är därför de som för tillfället har makten är rädda för folkomröstningen; denna rädslovore meninglös om majoriteten i riksdagen vore övertygad om att den alltid har folket bakom sig. De maktägandes naturliga olust vid tanken på kontroll och omprövning är emellertid intet sakligt argument mot reformen; den visar tvärtom att reformen är behövlig. Med den starka partiledning som präglar den moderna demokratin är det ofrånkomligt att riksdagen i vissa fall efter partilinjer antar förslag som inte skulle ha några utsikter vid en folkomröstning, där partidisciplinen enligt sakens natur aldrig kan nå samma effektivitet. Finns möjligheten till folkomröstning, kan sådana fall antas bli färre; riksdagen kommer att vara mera lyhörd för opinionen, och tendensen att komma fram till beslut genom kompromisser i stället för genom maktspråk av en knapp majoritet blir stärkt. I stor utsträckning kommer alltså tillvaron av ett folkomröst-

ningsinstitut att vara av betydelse utan att folkomröstningar behöver tillgripas. Så har varit förhållandet i andra länder, särskilt i Schweiz, som professor Håstad framhöll i radiodebatten för en vecka sedan.

Det är dock inte endast eller ens i första rummet partifrågor, dvs. frågor där man i riksdagen röstar efter parti trots att folket inte bestäms av partilinjer, för vilka folkomröstningen är av värde. I många frågor av stor vikt och principiell art är partierna i riksdagen splittrade, och folkomröstningar kan tänkas bli begärda av grupper och organisationer utanför partierna eller med anknytning inom flera partier. Den chans som på detta sätt ges medborgarna att uttrycka en mening utan försök till påverkan eller tryck från de stora partiorganisationerna är en stimulans till självständigt tänkande som den rent representativa demokratin över huvud inte bjuder på.

Därmed är vi inne på det motiv för folkomröstning som är det mest centrala, det på lång sikt avgörande. Man brukar tala om den folkuppfostrande och politiskt eggande betydelse institutet har, men dessa uttryck säger i grunden för litet. Vi vet alla att demokratin inte fått den vitalitet som man tänkte sig under genombrottsåren. Partiorganisationerna har tagit den politiska verksamheten på entreprenad, utanför dem är intresset ringa och initiativen fåtaliga, valen blir ett slags

folkräkningar, där medborgarna mangrant men slött registrerar sin anslutning till en viss riktning, utan att ta ställning till några bestämda sakfrågor och utan att ens känna namnen på de personer som genom proceduren upphöjs till folkets representanter. Folk i gemen deltar inte i partiarbetet, och detta blir alltför ofta en sak för ihärdiga och tålmodiga mötesaktörer, en trist förutsättning för en politisk karriär. Om något kan göra folkstyrelsen mera levande, göra statens åtgärder till något som många diskuterar med iver och insikt, så är det folkomröstningen. Och här är det inte fråga om en politisering i den tråkiga och fördummande mening som det ovillkorliga fasthållandet vid vissa partidogmer innebär, utan om ett ställningstagande till viktiga frågor efter åtminstone något studium och någon reflexion. Även de partibundna kan i detta fall tillåta sig självständighet, ty det är saken, inte partiet som det gäller.

Man har sagt att folkomröstningen skulle vara oförenlig med parlamentarismen. För den som önskar en kombination av samregering och folkomröstning kan inte denna invändning vara av någon vikt — liksom det för honom är klart att folkomröstningskravet inte är någon partisak. Men utan tvivel kan folkomröstningen väl förenas även med ett traditionellt parlamentariskt system. En regering behöver lika litet avgå efter en förlorad folkomröstning som efter en förlorad riksdagsvotering, ty omröstningen avser en bestämd fråga, inte regeringens politik i allmänhet. Möjligen kan man räkna med att folkomröstningens införande skulle minska hetsigheten i partikampen och därmed bana väg för samverkan ända upp i regeringen.